

POMNIK POLEGŁYCH STOCZNIOWCÓW

Budowa pomnika upamiętniającego stoczniowców poległych w grudniu 1970 r. była jednym z pierwszych postulatów zgłoszonych w czasie strajku w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w sierpniu 1980 r. Projekt, autorstwa Bogdana Pietruszki, inżyniera z Biura Projektowo-Konstrukcyjnego Stoczni, został zatwierdzony 24 sierpnia 1980 r. przez delegatów Plenum Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego. Uchwalono jednocześnie, że pomnik zostanie odsłonięty 16 grudnia 1980 r., w dziesiątą rocznicę tragicznych wydarzeń.

Pierwotnie projekt zakładał, że monument o wysokości 30 m złożony będzie z czterech krzyży, łączących się ramionami i kotwicami we wspólnym kręgu (liczba cztery miała symbolizować pierwszych poległych stoczniowców w Grudniu 1970 r.). W czasie strajku zaczęto zbierać składki na jego budowę. Zbierano je w strajkujących zakładach, ofiarodawcami byli także liczni mieszkańcy Trójmiasta oraz przybysze z całej Polski (do 12 grudnia 1980 r. Komitet Budowy Pomnika zgromadził ze społecznych zbiórek 20 mln zł).

Następnego dnia po podpisaniu porozumień sierpniowych powołano Społeczny Komitet Budowy Pomnika „Poległych Stoczniowców 1970”. Na jego czele stanął Henryk Lenarciak, długoletni pracownik wydziału W-4 Stoczni Gdańskiej, uczestnik tragicznych wydarzeń grudniowych, od dziesięciu lat związany z ideą uczczenia pamięci tragicznie zmarłych kolegów. Gdy bowiem po grudniu 1970 r. został wybrany przez załogę Stoczni na przewodniczącego rady oddziałowej Związku Zawodowego Metalowców na wydziale W-4, postulował odsłonięcie przy bramie nr 2 Stoczni Gdańskiej tablicy pamiątkowej lub nawet pomnika poświęconego pamięci zabitych stoczniowców. Na sekretarza wybrano Zygmunta Manderłę, pracownika Biura Projektowo-Konstrukcyjnego Stoczni. W skład Komitetu weszło jeszcze kilkanaście osób, głównie ze Stoczni Gdańskiej, a także z instytucji, które zgłosiły chęć wykonania prac studialnych, budowlanych i montażowych: „Elmoru”, „Energopolu-4”, „Mostostalu-10”, „Geoprojektu”, „Miastoprojektu” i gdańskiej Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych.

Władze, mimo podpisania porozumień gdańskich, próbowały odwlec w czasie budowę pomnika oraz zmienić jego symbolikę, m.in. proponując Społecznemu Komitetowi rozpisanie ogólnopolskiego konkursu na projekt i lokalizację. Komitet nie wyraził zgody ze względu na krótki czas realizacji zamierzenia, jak i społeczną akceptację kształtu i lokalizacji – w rejonie drugiej bramy (ostatecznie ustalono, że trzech stoczniowców zginęło pod drugą bramą).

Pierwszy pal fundamentowy wbito pod pomnik 17 września. W tajnym głosowaniu 1 października Komitet wybrał kolejną wersję projektu pomnika zaproponowaną przez zespół: Bogdan Pietruszka – twórca idei pomnika, Elżbieta Szczodrowska-Peplińska i Robert Mokwiński – rzeźbiarze, Wiesław Szyślak – architekt. Projekt małej architektury wokół pomnika przygotowali Wojciech Mokwiński i Jacek Krenz. Zdecydowano (m.in. po sugestii Episkopatu i prymasa Stefana Wyszyńskiego, a także opinii inżyniera Konrada Niklasa, odpowiedzialnego za obliczenia wytrzymałościowe – który stwierdził, że cztery kolumny o metrowym przekroju stojące obok siebie stanowią za duży opór dla wiatru i konstrukcja mogłaby runąć) – że pomnik o wysokości 42 m będzie się składał z trzech prostych krzyży z kotwicami łącznymi we wspólnym kręgu. W dolnej partii monumentu przewidziano płaskorzeźby ze scenami z życia stoczniowców.

Pomnik został wykonany z płyt ze stali chromoniklowej, kwasoodpornej. Kotwice wykonano z płyt mosiężnych o grubości 4 do 8 mm, płaskorzeźby z brązu. Ciężar jednego krzyża wynosi 36 t, kotwicy – 2 t, całego monumentu – ok. 134 t. Podłoże wokół pomnika stanowią spękane płyty betonowe, wypełnione w szczelinach kostką brukową.

Wybudowanie pomnika w tak krótkim czasie stało się możliwe dzięki wielkiemu zaangażowaniu wielu ludzi, przedsiębiorstw i instytucji. Pracowano z poświęceniem, nie licząc godzin, wykonując często prace zupełnie nowe, nietypowe. Prawie wszystkie wydziały Stoczni Gdańskiej miały swój udział w jego budowie. Obok nich, w tym trudnym przedsięwzięciu uczestniczyło kilkanaście gdańskich przedsiębiorstw i instytucji. Między innymi „Energo-pol-4” wbił szesnastcie pali

o długości 18 m, fundamenty wykonał „Budimor”, krzyż ustawiła ekipa „Mostostalu-10”. W przyspieszonym terminie uzyskano niezbędny materiał z Huty Batory, Huty Stalowa Wola i Huty Baildon.

W pewnym momencie kwestią sporną stała się nazwa pomnika. Podjęto próbę zmiany jego oficjalnej nazwy, dopisanie do listy ofiar nazwisk poległych milicjantów, a sam pomnik dzięki temu miałby się stać symbolem pojednania narodowego (przedstawiciele Komitetu po rozmowach z m.in. wojewodą Jerzym Kołodziejskim zgodzili się na umieszczenie na cokole napisu „Ofiarom Grudnia – Społeczeństwo”). Przeciw temu zdecydowanie zaprotestowała Anna Walentynowicz. Nie była ona przeciwna idei pojednania narodowego, jednakże obawiała się, że taki napis, a w konsekwencji nazwa pomnika może umożliwić manipulowanie prawdą historyczną i zatarcie kwestii odpowiedzialności za masakrę stoczniovców w Grudniu 1970 r. Dzięki jej postawie pomnik pozostał przy swojej pierwotnej nazwie: „Pomnik Poległych Stoczniovców 1970”.

Na monumencie umieszczono cytat z wersetu jedenastego z Psalmu 29 w przekładzie Czesława Miłosza: „Pan da siłę swojemu ludowi, Pan da swojemu ludowi błogosławieństwo pokoju” oraz fragment wiersza Czesława Miłosza: „Który skrzywdziłeś człowieka prostego / śmiechem nad krzywdą jego wybuchając / Nie bądź bezpieczny, poeta pamięta / Możesz go zabić – narodzi się nowy / Spisane będą czyny i rozmowy”.

Uroczystość wmurowania kamienia węgielnego odbyła się 6 grudnia 1980 r. Po tym symbolicznym akcie krzyż ustawiony pod drugą bramą w czasie strajku sierpniowego przeniesiono do kościoła św. Brygidy. Odświeżenie pomnika nastąpiło 16 grudnia 1980 r., w dziesiątą rocznicę wydarzeń grudniowych 1970 r.

Pełny skład Społecznego Komitetu Budowy Pomnika Poległych Stoczniovców 1970: Marek Adamczewski (zastępca przewodniczącego, „Polam”), Andrzej Artski („Geoprojekt”), Szczepan Baum („Miastoprojekt”), Ryszard Chmielewski („Mostostal-10”), Wiesław Garbusiński („Geoprojekt”), Andrzej Gwiazda („Elmor”), Stanisław Grzyb („Mostostal-10”), Władysław Knap (Stocznia Gdańska im. Lenina), Jan Koziątek (Stocznia Gdańska im. Lenina), Bernard Kozkowski („Geoprojekt”), Henryk Lenarciarz (przewodniczący, Stocznia Gdańska im. Lenina), Zygmunt Manderla (sekretarz, Stocznia Gdańska im. Lenina), Wojciech Mokwiński (PWSSP), Konrad Niklas („Mostostal-10”), Stanisław Omoszko („Energo-pol-4”), Bogdan Pietruszka (Stocznia Gdańska im. Lenina), Wiesław Szyślak (Stocznia Gdańska im. Lenina), Mirosław Urbanowicz („Mostostal-10”), a od 10 października 1980 r. także: Elżbieta Białkowska-Laszecka (Stocznia Gdańska im. Lenina), Leszek Górski (Stocznia Gdańska im. Lenina), Czesław Raganowicz („Energo-pol-4”) i Tadeusz Wyganowski („Promor”).

Literatura: Branach Zbigniew, *Grudniowe wdowy czekają*, Londyn – Paryż – Warszawa – Wrocław 1990; *Budowa Pomnika*, dokument Społecznego Komitetu Budowy Pomnika Poległych Stoczniovców 1970, 15 XII 1980; Cenckiewicz Sławomir, *Anna Solidarność. Życie i działalność Anny Walentynowicz na tle epoki (1929–2010)*, Poznań 2010; Kalicki W., *Krzyż z kotwicami, zniczem i ziemią jałową*, „Kultura”, 14 XII 1980; Susuł Jacek, *Pomnik i ludzie*, „Tygodnik Powszechny”, 14 XII 1980.

Wszystkie zdjęcia
Bogusław Nieznalski

